

Szakmai beszámoló a Dornyay Béla Múzeum

új állandó történeti kiállításáról

Pályázati azonosító:650131/00017

I. A KIÁLLÍTÁS ÉPÍTÉSÉNEK SZAKMAI VONATKOZÁSAI. ÉRTÉKELÉS, TAPASZTALATOK, A MEGVALÓSÍTÁS EREDMÉNYESSÉGE.

I.1. Előzmények, infrastrukturális fejlesztések

Az intézmény korábbi állandó történeti kiállítása 2000-ben nyílt meg NKA-támogatásból, az 1980-ban épült múzeumi állandó kiállítás installációs anyagának felhasználásával, de szakmai értelemben új szemléletű kiállítás megvalósításával. Húsz év alatt a kiállítás felett sok szempontból eljárt az idő. Szakmai-történeti vonatkozásban kívánatossá vált egy új, érdekesebb, nagyobb közérdeklődésre számot tartó szemlélet megjelenítése. Technikai-installációs szempontból is napirenden volt a megújulás, ám mindenekelőtt egy megfelelő műtárgykörnyezetet igényelt a kiállítandó történeti anyag.

2021 végén intézményünk sikeres pályázatot nyújtott be, és a Magyar Génius Program keretében 100 millió forint támogatásban részesültünk. 2022-ben lebontásra került az I. sz. kiállítóteremben lévő korábbi, a „**Nógrád megye az újkorban**” című állandó történeti kiállításunk. Megkezdődhettek az új, pályázaton támogatást nyert, a „**Nógrádi ember az évszázadok sodrában-A salgótarjáni iparmedence története**” című kiállítás megvalósításának szakmai előkészületei.

A 360 m² alapterületű, nagy belmagasságú kiállítóterem sok szempontból felújításra szorult. A korábbi évtizedek tapasztalata alapján megkerülhetetlen volt egy műtárgy- és látogatóbarát kiállítási környezet megteremtése, hiszen az I-es kiállítótermet a korábbiakban extrém hőingadozás jellemezte, ezáltal télen hideg, míg nyáron rendkívül meleg volt a kiállítóter, az UV sugárzás mértéke pedig elfogadhatatlan volt. A felújítások során az alábbi munkák történetek meg Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzatának támogatásából:

- villamoshálózat felújítása
- klímarendszer telepítése
- a kiállítóter teljes tetőszigetelése és álmennyezet építése

A múzeum saját keretből a világítótesteket cserélte le energiatakarékos led-izzókra, illetve sor került a terem eredeti lambéria burkolatának, belső falfelületének, mennyezetének, valamint a belső tartóoszlopoknak, illetve a kapcsolószekrényeknek a festésére, illetve mázolására.

I.2. Szakmai koncepció, a szakmai tartalom kivitelezése

Pályázati tervünkben azt a célt tűztük ki magunk elé, hogy 14 fejezetben bemutassuk a salgótarjáni iparmedence történetét, a nógrádi palóc népesség és az ipari-urbanisztikai fejlődés során a Salgótarjánba és annak környékére a Monarchia területéről és külföldi országokból bevándorló és itt meghonosodó emberek munkájának eredményét. A pályázatban is meghatároztuk, hogy az e tájon munkálkodó ember mint kollektív géniusz jelenik meg, tehát nem konkrét személy-személyek bemutatását tűztük ki célul, hanem a többnyire névtelen, ám munkájának nyomát itt hagyó alkotó-munkálkodó emberét.

A fejezetek részben tematikus-kronologikus módon ismertetik az iparvidék történelmét. A hatodik fejezetig jellemzően táj-, gazdaság- és társadalomtörténeti fejezetek követik egymást, a hetedik fejezettől inkább a politika- és társadalomtörténeti megközelítés válik hangsúlyossá, melyet urbanisztikai fejezet egészít ki.

A fejezetek, illetve tematikumok a következőképp követik egymást: 1. A „Szent Természet”. A salgótarjáni iparvidék táji-természeti környezetének, mindenekelőtt a Karancs-Medves kistájnak a bemutatása. 2. 3. Az ipari táj kialakulása. A táji környezetben megjelenő, a természeti-agrár környezet átalakulását jelző bánya- és gyáripari objektumok megjelenése a 19-20. század során. 4. „A mi kis Californiánk”. Az iparvidékre történő munkaerő beáramlás a 19. század utolsó harmadától, a vasút szerepe, a kezdeti urbanizáció, a vallási-felekezeti különbségek megjelenése. 5. Élet a kolóniákon. A bánya- és gyártelepi kolóniák életformájának a helyi jellegzetességei. A helyi nagyvállalatok közösség-szervező tevékenységének sokrétűsége. 6. Ipari örökségünk. A Salgótarjánban működő gyárüzemek jellegzetes termékei, széleskörű ipari termékszerkezet. 7. Az országhatár szélén. Határváltozások a térségben 1918-1945 között, a helyi irredenta a két világháború között, a csempészet, mint kiegészítő megélhetési forrás. 8. Város születik. Salgótarján az 1922-es várossá nyilvánítás után, Förster Kálmán polgármesteri időszaka, az első tudatos városfejlesztési törekvések. 9. Az ötvenes évek szorításában. Az iparvidék a Rákosi-rendszer időszakában, munkaversenyek a helyi üzemekben, az ideológia rátelepedése a mindennapokra. Az 1956-os forradalom Salgótarjánban és környékén. 10. A legvidámabb barakkban. A Kádár-rendszer önreprezentációjának jellegzetességei a környéken, ünnepek, május 1-i felvonulás. 11. Betonfalak harmóniája. Az átépülő Salgótarján városközpontja, mint az 1960-1980-as évekbeli magyarországi modernista városépítészet paradigmája. 12. Lakótelepi ifjúság. A lakótelepi életforma az iparvidéken, ifjúsági szubkultúra jelenléte 1980 körül. 13. Gyárak romjain. Az 1990-es rendszerváltozás és magánosítás kedvezőtlen következményei az iparvidéken. 14. „Nem szép dolog az, ha saját hazádban idegenként jársz” (Dornyay Béla jelmondata Cassiodorus nyomán.) „Visszatérés” a természethez, mint az aktuális politikai-gazdasági helyzettől függetlenül

meglévő állandó helyi értékhez. A helyi turizmus története, a vidék egyik jövőbeli lehetséges kitörési lehetősége.

A történeti fejezetek koncepciójának kidolgozása, a műtárgyak és képi dokumentumok válogatása, az ismertető szövegeket megírása **Balogh Zoltán, Dr. Fodor Miklós Zoltán, Dr. Shah Gabriella és Máté György** nevéhez fűződnek. A régészeti fejezetet **Bodó Balázs, Szolnoki Tamás és Tóth Krisztián** készítette. A műtárgyak és műtárgyegyüttesek restaurálása **Varga Ferenc** restaurátor munkája. A fényképeket, a dokumentumokat illetve az archív filmfelvételeket **Shah Timor** digitalizálta, illetve digitálisan javította azokat, rövidfilmeket készített. A kivitelező cég mellett a kiállítás dekorációs munkálataiban részt vett **Földi Sándor**. A műtárgyelőkészítésben részt vett: **Bíró László, Bodrogi Szabina, Jászberényi Linda, Lőrinczné Somoskői Mónika, Molnár Antal, Pozsik Gábor**. Közreműködött: **Bedéné Urbán Erika, Fejes László, Forgács Terézia, Koczka Viktor, Kövesligeti István, Lőrinczné Szabó Mónika, Mustóné Krajcsi Mónika, Nyesténé Kocsis Mónika, Dr. Sarnyai Csaba, Varga Gábor**.

A kiállításban kiállított műtárgyak és a képi dokumentációs anyag túlnyomórészt a DBM gyűjteményeiből származik. Mindazonáltal magángyűjtőktől, magánszemélyektől, valamint közgyűjteményektől és egyéb közintézményektől további tárgyi anyagot, valamint fényképet illetve dokumentumot kölcsönöztünk és használtunk fel a megvalósításhoz. A környékbeli lakosság bevonása mindenekelőtt a tárgyi- és dokumentációs anyag kölcsönzésében nyilvánult meg.

A kiállítás kivitelezője a **FIRST CONSTRUCTION Kft.** volt.

A látványtervet **Szelei Mónika** díszlettervező készítette. A rendelkezésre álló tér nagyterületű és nagy belmagasságú, ami kedvező adottság ugyan, ám nehézségeket is rejtett magában. A korábbi kiállításban lényegében csak a terem oldalfalai mentén került kialakítása a kiállítás, így a tér centrális része kihasználatlan maradt. Egy nagyjából négyzet alakú, nagyméretű, összefüggő térben több, önálló kiállítási fejezet kialakítása úgy volt az optimális helykihasználás szempontjából kivitelezhető, hogy gipszkarton falrendszer osztja fejezetekre a meglehetősen nagy teret. A kissé labirintusszerű falrendszer segítségével sikerült kialakítani a megfelelő, kellően elhatárolt, ám egymásba nyíló tematikus fejezeteket. A kiállításban így nincs központi rész, nincs egy, konkrét kiemelt műtárgy, amely köré csoportosulna a kiállítás. A helykihasználás viszont maximális, és szándékainknak megfelelően valóban nagyon sok mindent tudtunk így módon bemutatni. A gipszkarton falrendszer alapszíne a grafit-szürke, amelyet természetesen az egyes fejezetek grafikai tervezésének színvilága tesz látványilag változatossá. Egyes fejezetekben, így pl. a régészeti múltat, a 19-20. századi felekezeti megoszlást, az ipari termékeket, valamint a gyári világ összeomlását bemutató részekben látványelemként a kialakított falszakasz egy részén rozsdásító eljárásra került sor.

A kiállítás grafikai tervezési munkálatait **Balla Krisztián** végezte. Az egyes fejezetekben megjelenő fénykép- és dokumentumanyagok a fejezetre jellemző színvilágban jelennek meg. A nyomtatási felületeken bemutatott, megítélésünk szerint igen gazdag képanyag technikailag kétféle módon jelenik meg. Egy részük a gipszkarton falakra ragasztott tapétafelületekre került kinyomtatásra, míg másik részüket a zömmel a tapétafelületre ragasztott ongrofoam (PVC) tablók hordozzák. Vannak önálló, egy- vagy több fényképet hordozó ongrofoam tablók is. A képfeliratok, illetve a fejezetek összefoglaló szövegei is változó módon, hol tapétán nyomtatva, hol ongrofoamon jelennek meg. A kép- és tárgyfeliratok szövegezései is fejezetenként változó grafikai arculatot, eltérő színvilágot alkotnak. A grafikai tervező munkái a „Mi kis *Californiánk*” és az „*Országhatár szélén*” c. fejezetekben megjelenő, fotók alapján nyomtatott és kivitelezett háromdimenziós emberalakok is.

A fényképanyagban eddig Salgótarjánban korábban nem kiállított és közismert fényképanyag is látható. Kiemelkedő jelentőségű a neves fotográfus, Klösz György által a Salgótarjánban és környékén 1873-ban készített fényképsorozat sokrétű felhasználása, valamint az acélgyári műszaki tisztviselő, Gábler Vilmosnak 1902-1928 között készült kiváló fényképei, melyek zöme üvegnegatívon maradt meg és digitális feldolgozásuknak köszönhetően több fejezet képanyagának alapját képezi. (Klösz György fényképeit a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtára bocsátotta a rendelkezésünkre.) A további fejezetekben is törekedtünk arra, hogy minél több olyan fénykép és dokumentum kerüljön ki, amelyet eddig még nem szerepeltettünk kiállításokon.

A kiállításban fontos képi információs- és látványszerepet játszanak a napjainkban készített fényképek, melyek különösen a természeti környezetet, Salgótarján város természettel való „ölelkezését” ábrázolják.

A kiállításban két padlógrafika kapott helyet. A kolóniákat bemutató fejezetben az acélgyári gyártelep 1933-as térképe került ki, az *Országhatár szélén* a történelmi Nógrád vármegye térképe kapott helyet.

A tárgyi anyag megjelenítése is változatos módon valósult meg. A kiállító vitrinek nagyrésze a gipszkarton falrendszerben került kialakításra. Ilyen vitrinben bemutatott műtárgyegyüttes jelenik meg Régészeti *múltunk*, az *Élet a kolóniákon*, az *Országhatár szélén*, a *Város születik* és az *Ötvenes évek szorításában* c. fejezetekben. Több, személyes és megrendítő élményt őrző műtárgy került ezekben bemutatásra, így pl. az a játékmackó, melyet egy Csehszlovákiából kitelepített gyermek hozott magával Salgótarjánba, Zeisler Györgyné turistahátizsákja, mellyel megjárta Auschwitzot, vagy Bátfai József véres ingje, amelyet az 1956-os salgótarjáni sortűz egyik áldozataként idején viselt.

Különálló, lábazon elhelyezkedő üvegkubus alatt látható több műtárgy is a kiállításban. Ebben a formában állítottuk ki a salgói vár ásatásai során előkerült cserépkályha csempét a régészeti részben, az épület- és beépítési makettet a Betonfalak harmóniája c. fejezetben, vagy az utolsó gyári termékeket a Gyarak romjain c. fejezetben.

Bizonyos műtárgyakat és műtárgyegyütteseket egyedi tároló eszközök segítségével mutatunk be. A vallásgyakorláshoz kötődő tárgyak egyedi, egyenként egyajtós hármaskialakítású faszekrényben kerültek elhelyezésre (a katolikus, protestáns és izraelita felekezetek, illetve vallás alapján). Az RMSV Rt. munkás olvasókörenek díszzászlaja egy a mennyezetről láncokon függő tároló eszközben került elhelyezésre. (Utóbbi megoldás a helykihasználás szempontjai alapján történt.) Teljesen egyedi módon kerülnek bemutatásra az Ipari örökségünk fejezet gyári termékei. Az egykori Acélgvár, az Öblös- és Síküveggyár, valamint a ma is működő Tűzhelygyár, illetve az egykori üzemek jellegzetes „fusi” termékei egy egyedileg tervezett fém polcrendszeren kerültek bemutatásra, plexifal mögött. Bizonyos tárgyak az installációs falfelületen kaptak helyet, mint pl. az Ipari tájkialakulása c. fejezetben a bányász szerszámok, vagy egyes gyári termékek az Ipari örökségünk c. fejezetben. Üveglap mögött láthatóak a falon az 1950-es évekbeli verseny- és dicsőségzászlók, valamint az 1956-ban Salgótarjánban egy magánlakásban kihelyezett emlékHzászló. A salgótarjáni Pipis-hegyen 1940-ben felavatott Erekyés Országzászlót az Országhatár szélén c. fejezetben a szabadon hagyott lambéria mentén a terem falára rögzítettük.

A műtárgyegyüttesek másik megjelenítési módja a kiállításban nagy számban alkalmazott enteriőr-exteriőr forma. Exteriőr mutatja be az iparvidékre vasúton érkező bevándorlók érkezését és személyes tárgyait a „Mi kis Californiánk” fejezetben. Az Élet a kolóniákon c. részben két enteriőrt is megalkottunk, mindkettő a gipszkarton falrendszerben kialakított belső terekben, „szobákban” látható. Az egyik enteriőr egy acélgvári tisztviselő 1930 körüli szobáját mutatja be, ahol karácsonyt ünnepelnek (a háttér Gábler György egy digitálisan színezett fotója, amely mesészerűen eleven hangulatot ad az enteriőrnek). A másik enteriőrben egy acélgvári munkás 1950-es évekbeli szoba-konyháját láthatja a látogató. Enteriőrben láthatjuk a „Város születik” c. fejezetben Förster Kálmánnak, Salgótarján első polgármesterének eredeti vitrines szekrényét, mely egy 1920-1930-as évekbeli városházi irodát modellez. A Legvidámabb barakkban c. részben a május 1-i felvonulók egy 1970-1980-as éveket megörökítő italboltba térnek be (a söntés melletti dobogón sorakoznak a letett, egy helyi építőipari vállalat, a STÉSZ által használt 1980-as évekbeli május 1-i transzparenszek és zászlók). A Lakótelepi ifjúság c. fejezet egy 1980 körüli, a korszakra jellemző csöves szubkultúra használati tárgyait felvonultató tiniszobát tár a látogató elé. Szomorú, de a közelmúltunkra oly jellemző gyárbezárásoknak állít emléket a Gyarak romjain c. fejezet elhagyott üzembelsőit modellező enteriőrije.

Kiállításunk történeti kiállítás, így képzőművészeti alkotás nem sok szerepel, de néhány olyan művet felhasználtunk, melyek tartalmukban alátámasztják a történeti mondanivalót.

Az Ipari táj kialakulása c. fejezetben id. Szabó István négy bányászati témájú faszobra látható, a Város születik fejezetben a hivatalnoki irodában látható Fayl Frigyes egy festménye, ezenkívül az ötvenes éveket bemutató részben szerepel egy helyi alkotó „szocreál” festménye.

Gondoskodtunk a tárlók, illetve a nyomtatott felületek megfelelő megvilágításáról. A kivitelezés során energiatakarékos LED-izzók elhelyezésére került sor, két fajta teljesítményű izzók felhasználásával.

II. A KIÁLLÍTÁS ÉS A KAPCSOLÓDÓ DIGITÁLIS TARTALMAK.

SAJTÓMEGJELENÉS

II.1. Digitális tartalmak

A kiállítás kivitelezése alatt a DBM több, a Salgótarjáni iparmedencében készült archív filmfelvétel bemutatási jogát megvásárolta a Nemzeti Filmintézettől.

Videós médiatartalmak:

1. Shah Timor múzeumi fotós által készített film a kezdő fejezetben. A természeti környezetet bemutató fejezetben a DBM által saját összegből vásárolt nagyképernyős TV-n megjelenő önálló készítésű film Salgótarján természeti környezetét mutatja be archív és mai filmfelvételek felhasználásával. A narrátor Csernák János színművész. A film megtekinthető teljes és rövidített formában is.
2. A záró fejezetben a Shah Timor által készített film a DBM további állandó kiállításainak és tanulmányi raktárainak megtekintését ajánlja a látogatóknak. A narrátor Csernák János színművész.
3. A nyolcadik, Város születik c. fejezetben lévő TV-képernyőn az 1945 előtti, Salgótarján és környékén készült archív filmfelvételek szerkesztett változatai látható. A filmek tematikája az 1919-1944 közötti Salgótarján, a helyi határmódosítások, Förster Kálmán polgármester személyes filmfelvételei.
4. A tizedik, A legvidámabb barakkban c. fejezetben lévő TV-képernyőn az 1945 utáni szocialista korszak archív, több esetben máig sem közismert filmjei láthatók. A filmek tematikája az 1950-1970-es évekbeli filmhíradók Salgótarján és környékére vonatkozó filmjei, amatőr felvételek a város üzemiről, rendezvényekről, helyi május 1-i felvonulásokról.

5. A tizenegyedik, Betonfalak harmóniája c. fejezetben egy a DBM által saját keretből vásárolt kisképernyős TV képernyőn látható a fejezettel azonos című, korábban készült virtuális kiállításunk, amely Salgótarján modernista átépítését tárgyalja. Az internetről elérhető virtuális kiállítás keretében archív filmfelvételek is láthatók, melyeken az átépülő Salgótarjánról szóló filmhíradók, dokumentumfilmek és amatőr felvételek láthatók.

A kiállítás TV-képernyőin megjelenített filmanyag a későbbiekben bővíthető.

II.2. Sajtómegjelenés, sajtóbeszámoló

Az állandó kiállítás építésének folyamatát a pályázat elnyerésének tényétől kezdve, folyamatosan nyomon kísérte és kommunikálta a média.

<https://www.nool.hu/helyi-kultura/2022/05/utoljara-tekinthetik-meg-a-salgotarjani-muzeum-eddigi-allando-tarlatat-az-erdeklodok>

https://3100.hu/bucsuzik-a-dornyay-bela-muzeum-allando-kiallitasa/?fbclid=IwY2xjawE5RP9leHRuA2FlbQlxMQABHXSghKwPpAPkVTEFIMgmX_Oj9K8L4wA8bIHbcJkxI7ikrssiJzxWqoB8-g_aem_5X9p9NCgv-XbbBFVRt1vtA

<https://www.facebook.com/profile/100031961631778/search/?q=utolj%C3%A1ra%20n%C3%A9zhet%C3%A9%20meg>

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=3126432904247276&set=a.1656424864581428>

<https://www.nool.hu/helyi-kultura/2024/01/uj-allando-kiallitas-jelenti-a-salgotarjani-muzeum-legnagyobb-tervet-2024-ben>

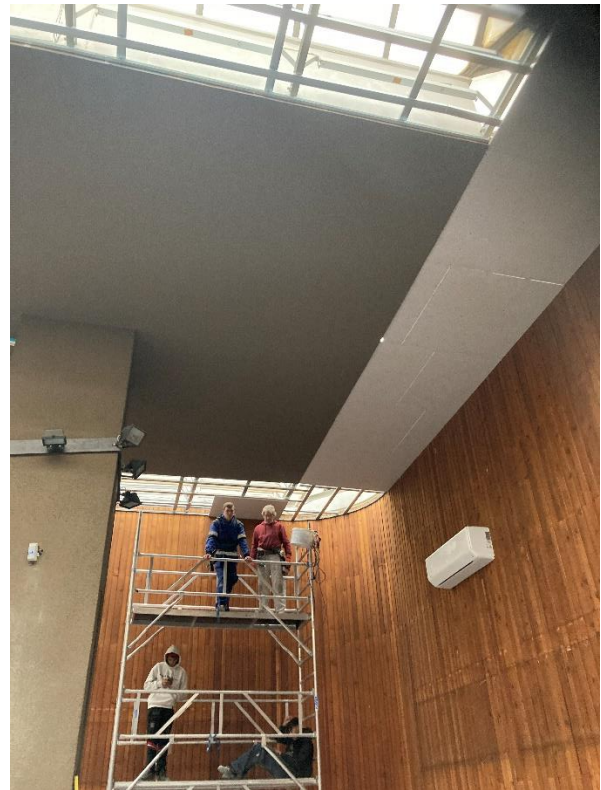
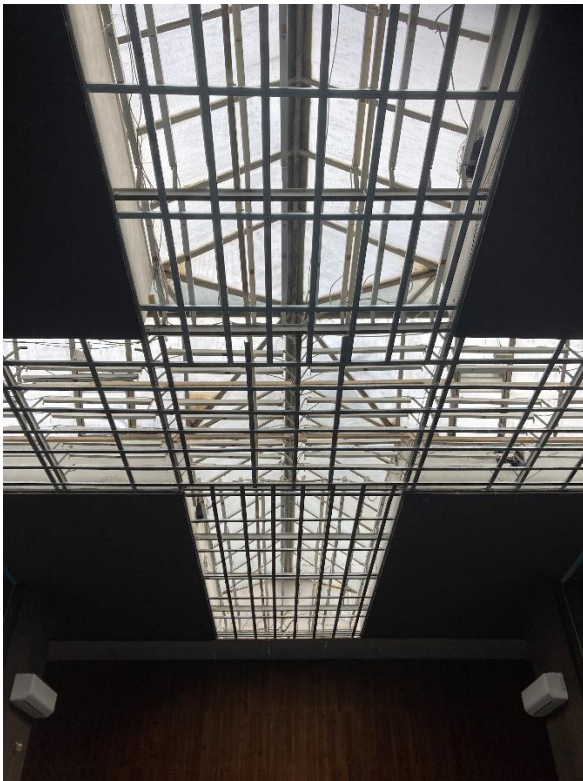
<https://3100.hu/hamarosan-megnyilik-a-dornyay-bela-muzeum-uj-allando-kiallitasa/>

A kiállítás építés folyamata:

Nógrád az újkorban c. állandó kiállítás és bontása

Az I. számú kiállítótér felújítási munkái

A kiállítás építése

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

Magyar Génius Program Ideiglenes Kollégiuma

Pályázati azonosító: 650131/00017

Nyilatkozat

az uniós állami támogatási szabályoknak a Kedvezményezett részére nyújtandó támogatásra történő alkalmazhatóságáról

Alulírott Dr. Shah Gabriella a Dornyay Béla Múzeum képviselőjeként eljárva kijelentem, hogy az általam megvalósított tevékenység tekintetében az Európai Unió működéséről szóló szerződés 107. cikkének (1) bekezdésében említett **állami támogatás fogalmáról szóló bizottsági közlemény** (2016/C 262/01) **34. és 196. pontjában meghatározott** feltételek nem teljesülnek*.

Nyilatkozom, hogy a jelen pályázat alapján nyújtott támogatást a 651/2014/EU rendeletnek a kikötői és repülőtéri infrastruktúrákra irányuló támogatás, a kultúrát és a kulturális örökség megőrzését előmozdító támogatásra és a sportlétesítményekre és multifunkcionális szabadidős létesítményekre nyújtott támogatásra vonatkozó bejelentési határértékek, továbbá a legkülső régiókban biztosított regionális működési támogatási programok tekintetében, valamint a 702/2014/EU rendeletnek a támogatható költségek összegének meghatározása tekintetében történő módosításáról szóló 2017. június 14-i 2017/1084/EU bizottsági rendelettel (HL 156., 2017.6.20., 1. o.) módosított, a Szerződés 107. és 108. cikke alkalmazásában bizonyos támogatási kategóriáknak a belső piaccal összeegyeztethetővé nyilvánításáról szóló, 2014. június 17-i 651/2014/EU bizottsági rendelet (HL L 187., 2014.6.26., 1. o.) 53. cikke szerinti, a kultúrát és a kulturális örökség megőrzését előmozdító támogatásként (állami támogatás) vettem igénybe.

A támogatás felhasználására **az uniós állami támogatási szabályoknak a Kedvezményezett részére nyújtandó támogatásra történő alkalmazhatóságáról szóló 3/2020. (III. 23.) EMET főigazgatói utasításnak a kultúrát és a kulturális örökség megőrzését előmozdító támogatásra vonatkozó, 16-28. pontjai szerinti szabályok betartásával került sor.**

Kelt: Salgótarján, 2024. 08. 29.

Alma J.
pályázó képviselője

***A Közlemény - 34. és 196. pontjában meghatározott feltételek:**

- a támogatandó tevékenység nem minősül gazdasági tevékenységnek, az általam benyújtott pályázatba foglalt tevékenységek kapcsán piaci bevételeim nem érik el működési költségek legalább felét,
- a támogatandó tevékenységből megvalósuló szolgáltatásokat elsősorban magyar állampolgárok fogják igénybe venni (és a külföldi látogatók száma előre láthatóan marginális lesz).